

LEPRA, VAN MYTHE TOT INFECTIEZIEKTE ¹⁾

Henny Schoonderbeek, Joost Zalm

Wat is lepra?

Lepra is een besmettelijke ziekte die wordt veroorzaakt door de bacterie *Mycobacterium leprae*. Er bestaan meerdere typen lepra, de bekendste daarvan zijn tuberculoïde lepra en lepromateuze lepra. De tijd tussen besmetting en de eerste ziekteverschijnselen varieert van minder dan 1 jaar tot tientallen jaren. Het merendeel van de lepra-infecties verloopt zonder ziekteverschijnselen. Slechts bij circa 0,1-2% van de geïnfecteerden treden klachten op die vaak vanzelf verdwijnen na verloop van tijd.

De ziekteverschijnselen zijn afhankelijk van het type lepra. Bij tuberculoïde lepra blijven de ziekteverschijnselen over het algemeen beperkt tot het ontstaan van lokale, gevoelloze vlekken in de huid en zenuwaantasting. Bij lepromateuze lepra is de immunreactie gedeeltelijk afwezig wat leidt tot ernstiger klachten. De bacterie kan o.a. aanwezig zijn in de huid en in de slijmvliezen van onder andere de neus en luchtpijp. Het neustussenschot kan gaan zweren waardoor de neus vervormd raakt of gedeeltelijk verdwijnt. Patiënten kunnen blind worden en de bacterie kan de botten aantasten, wat leidt tot verkorting van vingers en tenen. De ziekte is zelden de directe doodsoorzaak, maar leidt indirect tot een lagere levensverwachting.

De bacterie wordt gemakkelijk overgedragen via hoesten e.d. of huidcontact. Het is niet bekend vanaf welk moment een (onbehandelde) leprapatiënt besmettelijk is. Binnen 3 dagen na de start van de behandeling is een patiënt niet meer besmettelijk.

Lepra komt wereldwijd in veel landen voor, met name onder armere bevolkingsgroepen. De afgelopen decennia is het aantal gevallen van lepra wereldwijd aanzienlijk afgenomen, maar nog steeds lijden velen aan deze gevreesde ziekte. Naar schatting worden in Nederland jaarlijks 5-10 nieuwe gevallen van lepra vastgesteld, waarbij het gaat om personen die de ziekte in het buitenland hebben opgelopen.

Lepra in vroeger tijden.

In vroeger tijden en de middeleeuwen werd de pest beschouwd als een collectieve straf van God. Lepra daarentegen werd aangeduid als een individuele straf van God, maar eveneens beschouwd als een door God geschonken middel van genade. Het werd naast een persoonlijke straf namelijk ook als persoonlijke boetedoening gezien, zodat de lepralijder de genade van God ontving en gevrijwaard werd van de boetedoening in het "vagevuur". De lepralijder werd beschouwd als **Gods lieve slechte** en zou na de dood direct naar de hemel gaan. Zij hadden hun boete en loutering reeds tijdens hun leven op aarde ondergaan.

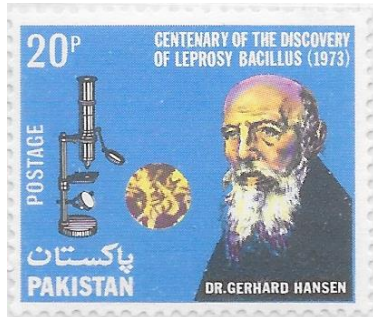
Vanwege de besmettelijke aard van de ziekte leefden leprapatiënten in afzondering. Ook de idee dat lepra/melaatsheid een straf van God zou zijn droeg daaraan bij. Dat laatste wordt dan afgeleid van de bijbelse gevallen waar nadrukkelijk sprake is van een goddelijk oordeel (Mirjam, *Num. 12:10*, Gehazi, *2 Kon 5: 27*), gevallen die uiteraard niet gegeneraliseerd mogen worden.

dr. G.H.A. Hansen, de ontdekker van de leprabacterie

Het was dokter Gerhard Hendrik Amaur Hansen die ontdekte dat de gevreesde ziekte veroorzaakt werd door een bacterie, die hij aantrof in de weefsels van alle patiënten die aan lepra leden. De meest algemene vorm van lepra staat dan ook wel bekend als de *ziekte van Hansen*.

SG(1973)404

SG(1973)364

Hansen werd geboren in Bergen (29-07-1841), Noorwegen, waar hij opgroeide en zijn onderwijs ontving aan de Bergen Cathedral School. Hij heeft gewerkt in het Rikshospitalet in Christiania (Oslo) en als arts op de eilandengroep Lofoten. In 1868 keert hij terug naar Oslo en bestudeert lepra in het Lungegårds Hospitalet Danielsson. In die tijd werd lepra beschouwd als erfelijk of miasmatisch ('slechte geur', stank, dampen van rotting en hitte) van aard. Op grond van epidemische studies kwam Hansen tot de conclusie, dat er sprake moest zijn van een specifieke ziekte met een specifieke oorzaak. Hij doet nader onderzoek in Wenen en Bonn om zijn hypothese te toetsen en in 1873 verkondigt Hansen de ontdekking van de

myobacterium leprae in de weefsels van allen die aan lepra lijdten. Hij stuurt zijn bevindingen aan A. Neissen, die de eer naar zich toetrok. Er ontstaat een conflict hierover tussen Neissen als identificator en Hansen als ontdekker van de bacterie. Het kwam tot een rechtszaak, Hansen werd in het ongelijk gesteld en verloor daarmee zijn baan in het hospitaal. Hij bleef wel aan als medisch officier voor lepra en slaagde erin dat de lepra wetten werden aangenomen, die hebben geleid tot een significante daling van het aantal lijdens aan lepra in Noorwegen tussen 1875 en 1901. Naast Lepra-deskundige was Hansen in zijn tijd ook voorvechter van vrouwenrechten. Op 12-02-1912 overleed hij te Foirø ten gevolge van een zwak hart

dr. A. Schweitzer, bouwer van het lepraziekenhuis in Lambarene

Albert Schweitzer moet ook met ere genoemd worden in dit kader. Hij was een begenadigd pianist, cultuurfilosoof, theoloog, medicus en schrijver. Hij is alom in de wereld bekend geworden, in het bijzonder door zijn werk en inzet in Afrika. Hij stichtte in Lambarene een ziekenhuis waar hij lepra-patiënten verzorgde. Hij is veelvuldig weergegeven op postzegels. Daar zou een mooie deelverzameling van zijn aan te leggen!

Schweitzer werd op 14-01-1875 geboren te Kaysersberg (Elzas). Hij had – naar eigen zeggen – een gelukkige jeugd – maar was traag in zijn ontwikkeling en ziekelijk van aard.. Zo leerde hij pas laat lezen en schrijven, maar bleek op het gebied van muziek zeer begaafd. Hij behaalde wel het gymnasium diploma, maar niet met brijante resultaten.

In 1893 krijgt hij zijn officiële eerste muzieklessen, begint de studie in filosofie en theologie, verdiept zich in het leven van Jezus naar de tekst van het nieuwe testament en werd orgelbegeleider van Bachconcerten. Vervolgens zet hij zijn studies filosofie voort in Parijs.

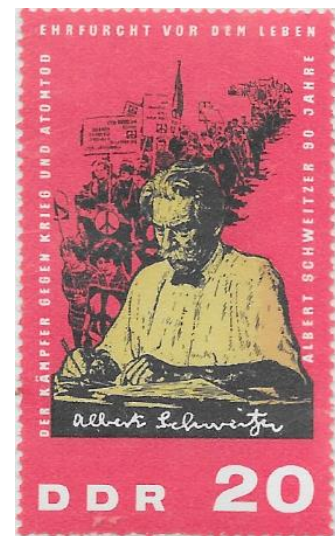
Jarenlang werkt hij als predikant en geeft colleges over filosofen als Kant, Schopenhauer, Nietzsche en Goethe. In 1900 promoveert hij tot doctor in de theologie, gaat colleges geven in Straatsburg en publiceert een biografie over J.S.Bach.

In 1905 begint hij een studie in geneeskunde met de bedoeling – vanuit een diep gevoel van menslievendheid – in de tropen als arts te gaan werken.

In 1911 voltooit hij deze studie, werkt een jaar als arts in een kliniek, schrijft een dissertatie, bereidt zich voor op zijn reis naar Afrika door in Parijs tropenziekten te bestuderen en materialen in te kopen voor zijn toekomstig werk, trouwt en vertrekt naar Gabon.

In de eerste wereldoorlog krijgt hij een werkverbod, wordt als krijgsgevangene beschouwd als zijnde Duitser op Frans territoriaal gebied.

In de periode 1918-1924 houdt hij verschillende lezingen in Europa over cultuur en ethiek en vergaart daarmee een inkomen, dat hij grotendeels gebruikt om zijn vervallen ziekenhuis in Gabon te

Mi(1965)1085

renoveren en zijn werkzaamheden aldaar te hervatten. Hij wordt daarbij geholpen door artsen uit verschillende landen.

De Tweede Wereldoorlog dwong hem in Gabon te verblijven, maar na 1948 kon hij zijn reizen weer hervatten, wereldwijd lezingen te houden en concerten te geven.

NVPH(1975)1074

Tot aan zijn dood is Schweitzer blijven reizen in afwisseling met zijn medisch werk in Gabon.

In 1952 wordt hem de Nobelprijs voor de vrede toegekend, wat weer een hausse aan postzegels met zijn beeltenis opleverde. In ¹⁾ gaan al 13 bladen over Albert Schweitzer en dan heb je nog lang niet alle zegels! Je kunt dus wel een themaverzameling Albert Schweitzer aanleggen.²⁾ Op 90 jarige leeftijd overlijdt Schweitzer in Lambarene in Gabon (04-09-1965).

Geestelijken die zich inzetten voor lepra-patiënten

Niet alleen artsen waren betrokken bij lepra-patiënten, ook geestelijken en anderen hielden zich uit christelijke naastenliefde bezig met de verzorging en verpleging. Met gevaar voor eigen leven.

Te noemen zijn **Pater Damiaan** en **Peerke Donders**.

Pater Damiaan is als Josef de Veuster geboren op 03-01-1840 te Tremolo België. Hij was een katholiek priester en missionaris, die zich zijn gehele professionele leven heeft ingezet om het lot van lepra-patiënten te verlichten. Die leefden op de Hawaï eilanden, samengebracht in de melaatsen kolonie op het eiland Molokai. Hij organiseert de daar verwilderde melaatsen-gemeenschap, bouwt er een kerk, legt wegen aan, vervult taken als arts, verzorger, timmerman en begrafenisondernemer.

Door de smeekbrieven, die hij richt tot verschillende regeringen ontving hij veel donaties, die ten behoeve van de hulp aan de melaatsen werden aangewend. Hij was de voorloper van een eerste vorm van ontwikkelingshulp.

Pater Damiaan kreeg ook zelf lepra. Zo werd hij melaatse onder de melaatsen. Hij stierf op 15-04-1889 te Kalau papa Molokai. Zijn stoffelijk overschot werd definitief bijgezet op 05-05-1936 in de crypte van de Sint Antonius kapel te Leuven. Zijn rechterhand werd als relikwie begraven op Molokai. Op 13 mei 1994 werd pater Damiaan door paus Johannes Paulus II als apostel der melaatsen zalig verklaard. Onder paus Benedictus XVI werd hij op 11 oktober 2009 heilig verklaard

Mi(1964)1340

Z'bloem(1982)299

Pater Petrus (Peerke) Donders werkte van 1842 tot zijn dood in Suriname. Hij werd geboren op 27-10-1809 te Tilburg. In 1841 wordt hij priester en vertrekt dan in 1842 naar Suriname waar hij wordt aangesteld als kapelaan te Paramaribo.

In 1856 wordt hij overgeplaatst naar een missiepost te Batavia in Suriname, een lepra kolonie. Hij houdt zich intensief bezig met het wel en wee van de in die regio levende bevolking en heeft zich met name ingezet voor de inheemse indianen en melaatsen van Suriname. Daarmee heeft hij een significante bijdrage geleverd aan het tot stand komen van betere leef-, sociale en gezondheidsomstandigheden van de mensen aldaar.

Peerke Donders overleed op 14-01-1887 te Batavia (Suriname). In mei 1982 werd hij door paus Johannes Paulus II zalig verklaard.

En verder

Verder willen we nog enkele bekende en minder bekende personen en instanties noemen die van betekenis zijn geweest voor bestrijding van lepra en de verzorging van lepra-patiënten.

Raoul Follereau was degene die in 1954 de wereld-lepra-dag (in de laatste week van januari) invoerde.

Mi(1974)463

SG(1979)619

Follereau werd geboren op 17-08-1903 in Nevers,

Frankrijk. Hij was een Franse schrijver, filosoof en antropoloog, die in de periode 1925-26 geraakt werd door het lot van melaatsen. Hij roept een stichting in het leven die fondsen verzamelt en het zo mogelijk maakt om een dorp voor melaatsen te bouwen in Ivoorkust Afrika.

Hij heeft enorm veel bijgedragen om lepra onder de aandacht te brengen met betrekking tot mogelijke behandelingen, het pleiten voor de menselijke waardigheid en vrijheid van leprapatiënten en de strijd tegen de misvattingen, die bestonden over deze ziekte en de lijdens eraan. Hij overleed op 06-12-1977 te Parijs

Van eerdere datum is de **Maltezer orde** bij Rooms Katholieken bekend als de "Soevereine en militaire orde van Malta" en bij protestanten als de Johanniterorde. Reeds in de Middeleeuwen stichtten zij een lepraziekenhuis in Jeruzalem. Het Maltezerkruis komen we op veel postzegels tegen, o.a. **Mi(1969)600**

In het artikel in ons blad van maart/april 2023 kreeg **dr. L.Ch.A. Calmette**) al de aandacht, die onderzoek deed naar verschillende infectieziekten en naar de mogelijke bestrijding daarvan.

Verder zijn te noemen **pater Bento** en de artsen **V. Babes**, een patholoog-anatoom en bacterioloog, **F. Hemerijckx** die werkte in Kasai/Congo en **M.L. Norment**.

Ook **dr. R. Virchow**, de grondlegger van de cellulaire pathologie moet genoemd. R.Virchow is geboren op 13-10-1821 in Schivelbein Duitsland (tegenwoordig Schwidwin Polen). Op 14 jarige leeftijd gaat hij naar het gymnasium en in 1834 wordt hem een beurs toegekend om geneeskunde te gaan studeren aan de Friedrich Wilhelms Universiteit te Berlijn. In 1843 haalt hij zijn universitaire graad in medicijnen en begint officieel zijn professionele en maatschappelijke carrière. Hij wordt beschouwd als de grootste Duitse arts van zijn tijd, waarin de Duitse geneeskunde al min of meer de meest geavanceerde geneeskunde ter wereld was. Hij was de grondlegger van de cellulaire én vergelijkende pathologie.

Mi(1952)96

Virchow was verbonden aan de Charité kliniek van de Humboldt universiteit te Berlijn

In 1845 ontdekte hij de ziekte Leukemie en in 1846 toonde hij aan dat een bloedstolsel trombose en embolie kon veroorzaken.

Vanuit de oudheid was men al bekend met de basis tekenen van een ontsteking te weten : Rubor=roodheid, dolor = pijn, tumor = zwelling en calor = warmte. Virchow voegde daar een 5^e kenmerk aan toe namelijk functio laesa, namelijk afgenomen, verzwakte functies van het lichaam of delen ervan. Bij lepra treden verzwakkingen van het spierstelsel, het wegvallen van zenuwfuncties en ernstige mismakingen van ledematen en

gezichtsdelens op. Virchow heeft als eerste het vermogen beschreven dat de lepra bacterie heeft om de lichaamszellen te infecteren en daarmee invloed te hebben op de stofwisseling in het lichaam. Ook in de politiek van zijn tijd is Virchow actief geweest, zowel in de gemeenteraad van Berlijn als lid van het parlement van Pruisen. Van 1880-1893 was hij afgevaardigde in de Reichstag, waar hij zich met name sterk maakte voor bemoeienissen van de overheid met de gezondheid zorg en was hij een fervent tegenstander van Bismarck.

Virchow overleed op 05-09-1902 te Berlijn ten gevolge van hartfalen.

Tenslotte:

Sinds 1948 is er een geneesmiddel DDS (diamino difenyl sulfon), maar de bacterie is hiervoor inmiddels resistent geworden. Tegenwoordig is lepra te genezen, maar de medicijncocktail, gebruikt in combinatie met DDS, is veel duurder. Voorwaarde is een vroegtijdige en juiste diagnose en dit medicijn moet consequent en langdurig worden ingenomen, waarschijnlijk omdat de incubatietijd ook langdurig is.. En ook hier is de leefomgeving (welstand, hygiëne) een belangrijke voorwaarde om verdere verspreiding te voorkomen.

Daarnaast wordt veel aandacht besteed aan nazorg en "liefde". Want nog steeds eist lepra honderdduizenden slachtoffers per jaar die bijna allemaal te maken krijgen met uitgesloten worden door familie en sociale omgeving. Jaarlijks wordt op de laatste zondag van januari aandacht gevraagd voor de mensen die lijden onder de gevolgen van deze ziekte en voor het werk onder deze mensen. Bijvoorbeeld door Leprazending die leprapatiënten de zorg en liefde wil bieden die zij zo hard nodig hebben. Vroegtijdige behandeling van lepra en voorlichting kan uitsluiting voorkomen. Leprazending werkt in India, Bangladesh, Nepal, Tsjaad, DR Congo, Ethiopië en Myanmar.

Noten

¹⁾ titel van de een-kader thematische presentatie tijdens de tentoonstelling Jub-postaal, 1997 in Aalsmeer (25 punten, brons) en tijdens de tentoonstelling 60 jaar Amersfoortse filatelisten vereniging in 1999 (ondanks opgevolgde adviezen nu 23 punten, maar wel brons)

²⁾ Er is een uitgave van de Nederlandse Stichting voor Leprabestrijding getiteld "Lepra een boeiend thema", Handboek leprapostzegels 1931-1977.

Bronvermelding:

- handboek leprapostzegels
- de Klepper, Nederlandse stichting voor leprabestrijding
- Wikipedia